

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

204

Ն Ա Լ Ա Յ
Ո Ւ
Դ Ա Մ Ա Ե Ա Ն Տ Ի

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՀԻՒԲԵԼԹ

ԹԱՐԳՄԱՆՆՅ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԷՆԻՅ ՀԱՅ ՆՐԵՒԱՆՆՅ
ՀԱՄԱՐ

8
31

ԳԷՈՐԳ ԱՒԻՄԵԱՆՆՅ

Յօգուտ այն 3000 հայ ընտանիքների, որոնք
ներկայ պատերազմի պատճառով ստիպուեցան թողնել
իրանց հայրենիքը և դադարել զէպի Նրեանու գաւառը:

ՏՓԻԻՍ

ՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԻ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅ

1877

83 Մ.

9-18

NOV 2011

834.

Կ-18 Խրեիր: Շիրիքուարսն ՎԱՐՏՈՂԻ
ԼՅՅՈՒՆԻՏԵՆ-ՆԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՄԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ույ.

~~Ն Ա Լ Ա Յ~~

ՈՒ

Դ Ա Մ Ա Ե Ա Ն Տ Ի

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՀԷՔԻԱԹ

ԹԱՐԳՄԱՆՆՑ ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆԻՑ ՀԱՅ ԵՐԵՎԱՆՑ
ՀԱՄԱՐ

8
31

ԳԷՈՐԳ Ա.ՔԻՄԵԱՆՑ

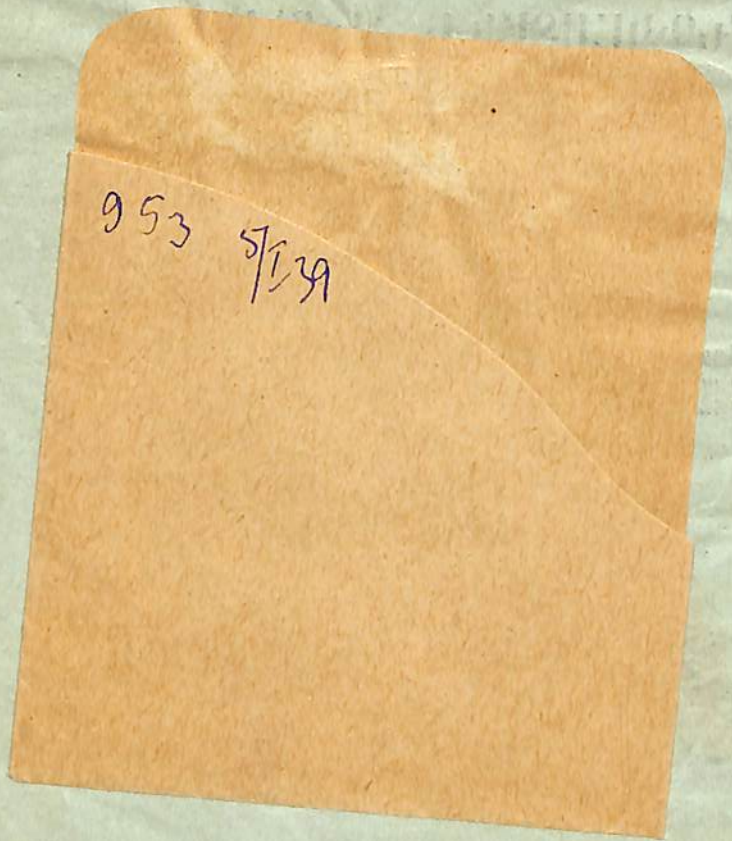
Գրված է 1008
1834 թ. 9 րդ հ
18 րդ հր. 116

Յօզուտ այն 3000 հայ ընտանիքների, որոնք
ներկայ պատերազմի պատճառով ստիպուեցան թողնել
իրանց հայրենիքը և գաղթել գեպի Երևանու գաւառը:

Библиотека-читальня "Историк"
Տ Փ Խ Ի Ս

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԻ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՑ

1877

953 5/139

10 JUL 2013

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 16 Августа 1877 г.

Типография Мартиросяница, на Орбелановской улицѣ № 5

Իմ ուսանողութեան ժամանակ Գորպատում տեսնելով գերմանացի երեխանց ձեռքերում ամէն տեսակ պատուական թեթեւ հետաքրքիր գրքեր ու միտքս բերելով հայ երեխանց խեղճ դրութիւնը, էտ կողմանէ էն ժամանակ դեռ մեր արեւելեան աշխարհաբար լեզուով ոչինչ գիր չկար, թարգմանեցի էս Հնդկաստանի հեքիաթը: Թարգմանութենի ժամանակ ամեն աշխատանք գործ դրի, որ լեզուն լինի շատ հեշտ՝ ամենին հասկանալի: Իմ բաղտից էս միջոցին ձեռս ընկաւ Բաշատուր Աբովեանի «Վէրք Հայաստանի» անուանած գրքի ձեռագիրը: Կրա պատուական լեզուն շատ զրաւեց ինձ և էս աշխատեցի, քանի կարողացայ, օգուտ քաղել էս թարգմանութենի համար: Սորա մէջ էս շատ տեղ գործ դրի նորա բառերը, ձևերը, նաև նկարագրութիւնները: Բայց սորա լեզուն կատարելապէս նմանացնել նորա լեզուն, էս չէի կարող: Նախ՝ որ էտուր համար հարկաւոր էր երկար ժամանակ ուսումնասիրել թէ նորա լեզուն և թէ Քանաքեռի բարբառը և ետոյ՝ այդ իմ նպատակիս յարմար չէր, որովհետև ինձ ցանկալի էր, որ էս գիրքը հեշտ հասկանան բոլոր արեւելեան հայերը և

մանաւանդ Քիֆլիզի և Վրաստանի հայերը, որոնք էն ժամանակ շատ թոյլ էին հայագիտութեան մէջ: Էս գրքի տպագրութիւնը զանազան պատճառներով մինչև այժմ մնաց ու մնաց և թէպէտ այժմ մեր արևելեան բարբառով շատ պատուական գրքեր կան տրպած, բայց և այնպէս ես կարծում եմ, որ սա էլ մի փոքր օգուտ կարող է բերել մեր տղերանց և նաև մեծերին, որոնք ոչ օտար լեզուներ գիտեն և ոչ էլ հայերենը այնքան, որ կարողանան մեր աւելի բարձր ու մշակուած լեզուով գրուածները կարդալ ու հասկանալ:

Պարտք եմ համարում այստեղ յայտնել իմ խորին շնորհակալութիւնը մեծապատիւ Պ. Զաքարիա Գրիգորեանին, որն որ ընծայեց այս գրքի տպագրութենի բոլոր ծախսերը և այդպէսով միջոց առեց ինձ սորա վաճառելուց զոյացած բոլոր արդիւնքը նուիրել այժմ Նրեանի գաւառում թափառող, ինչպէս Նալան և Դամայեանոին, անտուն, անփող, անհազուտ, սովից ու ծարաւից նեղացած 3000 հայ ընտանիքներին: Բայց էս խեղճերը Նալայի պէս իրանց կրօնի դէմ չեն մեղանշել: Դրանք էտ թշուառութենի մէջ ընկել են իրանց կրօնին հաւատարիմ մնալու, իրանց կրօնակիցների յաղթութենի համար ուրախանալու և նրանց

բազկատարած, խաչով, խաչվառով և եկեղեցական երգերով ընդունելու համար: Զարմանալի չէ, որ էտ վարմունքը վայրենի քրդերու մոլեռանդութիւնը մինչև վերջին կէտը հասցրեց և նոյա պատերազմի համար հաւաքուած բազմութիւ խումբերը՝ առաջ էտ խեղճ, անգէն մարդկերանց վերայ փորձեցին իրանց ոյժը: Այժմ պէտք է օգնել էտ խեղճերին, որ չլինի թէ քրդերի թրերից ազատուածները՝ սովից, ծարաւից, հիւանդութիւններից մեռնեն ոչնչանան:

Հայեր, չեմ սսի թէ մենք էլ, ինչպէս Դամայեանոին տեսելով՝ որ Նալան իր վերջին վերարկուն էլ կորցրեց, ծածկեց նորան իր միակ վերարկուով, տանք էտ խեղճերին մեր ունեցուածքի կէսը: Այդքանը հարկաւոր էլ չէ, բայց մենք ամենքս պէտք է մեզ սուրբ պարտականութիւն համարենք մեր ունեցածից մի, նաև փոքրիկ, մասը տալ զրանց և պահպանել մինչև պատերազմը վերջանայ և դոքա կարողանան վերադառնալ ու հանգիստ ապրել իրանց պապական ժառանգութենի մէջ: Ասում եմ վերադառնան, որովհետև հաւաստի եմ, որ այս պատերազմի զլխաւոր պտուղը կլինի այժմեան Տաճկաստանի մէջ ընակուող քրիստոնեայ ազգերու անդորրութիւնը և ապահովութիւնը:

...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

Մէ քանի հազար տարի առաջ Հնդկաստանի Նիշադայ թագաւորութենի մէջ՝ մէկ երիտասարդ իշխան էր կենում Նալան՝ Վերազենի որդին—մի անանան ստեղծուած էր սա. մարդ չէր գտնուի, որ սրա քաջութիւնը կամ իմաստութիւնը, բարիութիւնը ու ազնուութիւնը ունենար. սրա մարմնի գեղեցկութենի, կտրիճութենի ու զօրութենի հետ էլ ոչ ով չէր կարող հաւասարուիլ: Աստուածները սրան ամեն առաքինութիւնները ու լաւութիւնները էնպէս առատ էին տուել, որ սա աւելի աստուածներու էր նման՝ քան թէ մարդկերանց, սրա անունը ողջ աշխարհք իմանում էր: Հենց էս ժամանակին սրա թագաւորութենին կպած երկիրներից մէկումը՝ Վիլարբայում, մէկ թագաւորի աղջիկ կար, Գամանանտի անուանած, մի գերբնական երեւոյթ. նրա գեղեցկութիւնը, քաղցրութիւնը, համեստութիւնը, սրտի անմեղութիւնը

ու հոգու բարութիւնը՝ աննման, անհամեմատ էին: Որ տեղ ասես, ում բերնում ասես՝ սրա գովասանքներ, ինչպէս էլ Նալայ իշխանինը: Ոչ մէ ժամանակ էսպիսի հրաշալի գեղեցկութիւն, որն որ էս երկուսը ունէին, տեսնուած չէր, ոչ աստուածներու, ոչ էլ մարդկերանց մէջ:

Սրանց գովասանքը էսպէս տարածուած լինելով՝ իրանք էլ մէկ մէկու գովքը լսելէին և էսպէսով մէկ մէկու ճանաչում էին, չնայելով որ մէկգմէկու մարմնաւոր աչքով չէին տեսել: Մէկ օր Նալայ իշխանը՝ մէնակ իր հօր պալատի մօտ եղած անտառումը ման էր գալի, մէկ էլ տեսնես, մէկ սպիտակ կարապներու երամ, որոնց թևերը ոսկուց պէծպծի էին տալիս, էնպէս նրան մօտ եկաւ, որ նա ձեռը ձգեց ու նրանցից մէկին բռնեց. յանկարծ էս թևաւորը սկսեց խօսել, զարմացած մնացած իշխանի հետ՝ էսպէս:

«Մի սպանիր ինձ, ով թագաւոր, զրա փոխարէն ես էլ քեզ լաւութիւն կանեմ—կերթամ Պամայեանտի թագուհու մօտ քեզ էնպէս կգովեմ, որ նա իր օրումն էլ ուրիշ թագաւորի որդու վրայ չմտածէ, բայց միայն քեզ վրայ: Նալայ, զիտես թէ ի՞նչ է Պամայեանտին: Պամայեանտին, ախ, ի՞նչ ասեմ—աշխարհքի աչքն է Պամայեանտին. երկնքի տակին,

գեանի երեսին անթառամ ծաղիկ է Պամայեանտին. վարդ մանուշակ, անդին, անհատ է Պամայեանտին. ի՞նչ լեղու պէտք է լինի որ նրա գեղեցկութիւնը պատմէ, ի՞նչ աչք, որ նրա տեսքը ու կերպարանքը մէկ բանի նմանեցնէ. նրա շարմաղ, լուսաթաթախ եւրեսր, արեգակի պէս լոյս է տալի ու վարդի պէս փայլում: նրա երկնքի նման աչքերը տեսնողն հոգին վառում կրակում են: Ո՞րն ասեմ Նալայ, ո՞րը, նրա նմանը ոչ եղել է էս երկրի վրայ, ոչ էլ կլինի: Պու ես մարդկերանց զարդը, նա աղջկերանց պսակը, բայց ի՞նչ է քու բախտաւորութիւնը, երբ դու նրան չունիս՝ երբ նա քեզ չէ սիրում:» էս ու հազար էսպիսի բան ասեց էս ոսկեփետուր կարապը: Նալայի սիրտը կրակ ընկաւ. ձեռները դող ու կմկմալով աղջկայ պէս կարմրելով ասեց. «Գնա ինձ համար էլ էտպէս խօսիր Պամայեանտի առաջը:» Իշխանը թողեց թռչունին. նա էլ իր երամով դէպի Վիդարբայ թագաւորութիւնը ու քաղաքը թռաւ, որ հրեշտակի պէս անմեղ Պամայեանտուն սրտումն էլ սիրոյ բոցը վառ է:

Մէկ օր էլ Պամայեանտին մի ծաղկազարդ պարտէզում, մի սիրուն ծառի տակ, մի զգչան առուի մօտ նստած էր. նրա ընկերներն էլ, որոնց թիւը հարիւրից էլ շատ էր, կողքին շարուել էին—որը կողքին նստել

ձեռք նրա ճտովն էր գցել, միւսը մէջքով. որը առաջընը
չորքել, ձեռները կցել ու նրա աննման պատկերին էր նա-
ուս. որն էլ նրա ոսկեթել մագերու հետ էր խաղում:
Քոչըններն էլ, որոնք ծառերու վերայ նստած էին, ձե-
ները կրել, ականջները սրել էին՝ որ նրա ձէնը լսեն:
Արեգակն էլ Ռամսեանտու գեղեցկութիւնը տեսած, ա-
մօթից ամպերը երեսին էր հաւաքել, որ իր բծերը չտես-
նեն, բայց էլ սիրտը չէր համբերում, մէկ մէկ գլուխը
ամպերի տակից հանում էր, որ Ռամսեանտուն տեսնի:
Էսէնց աստուածուհու պէս նստած խօսում էր Ռամսե-
անտին, երբ որ էն ոսկեթել կարապները եկան հասան
ու սկսան աղջկերանց գլխներին թռփուտալ աղջկերքը
էս որ տեսան, իսկոյն վեր թռան, որ նրանց բռնեն ու
նրանց քամակից վազվզելով ցրուեցան պարտիզումը:
Ռամսեանտին մնացել էր մէնակ, նա էլ դէս ու դէն էր
մտիկ տալի, որ մէկ կարապ բռնէ: Յանկարծ մէկ
կարապ նրա կողքից անցկացաւ: Ռամսեանտին իր
նազուկ ձեռները ձգեց ու բռնեց նրան: Էս էն կա-
րապն էր, որ մի քանի օր առաջ Նալայի հետ խօ-
սում էր և նրա սրտումը սիրոյ անհանգչելի կրակը
վառել էր, որ նրան էրում ու խորվում էր: Հիմի էլ
Ռամսեանտու հետ սկսեց էսպէս խօսել:

«Սիրուն Ռամսեանտի, թող քեզ Նալա Նիշա-

դայի թաղաւորի վերայ պատմեմ, որի ձեռից հորէս
թռել քեզ մօտ եմ եկել: Ախ թագուհի, ի՞նչպէս
սկսեմ նրա գեղեցկութիւնը աննման է. նրա չինարի
հասակը, նրա թուխ թուխ աչքերը, նրա երկնակա-
մար ունքերը, նրա աննման գեղեցիկ պատկերը, նրա
անուշ լեզուն, քաղցր ձէնը, նրա լին թիկունքը,
բարձր ճակատը՝ մարդի խելք են տանում. տեսնողը
շշմում, նրան մտիկ տալով չէ կշտանում: Սազը ձեռն
առածին պէս՝ քարին, փետին շունչ հոգի է տալիս:
Նա որ ծիծաղում է, աչք ունք բաց անում, հենց
խմանաս վարդ է բաց լինում, երեսիցը լոյս վեր թա-
փում: Թագուհի, որտեղ մենք գնացել ենք, թէ էս
երկրիս վրայ մարդկերանց մէջ, թէ դրախտումը աս-
տուածներու մէջ, թէ հսկաներու բնակարաններումը,
ոչ մի տեղ չենք տեսել նրա պէս գեղեցիկ, նրա պէս
առաքինի: Չնայելով որ թագաւորի որդի է, նրա մէջ
հպարտութենի նշոյլ էլ չկայ—նա մեծի հետ մեծ է
փոքրի հետ փոքր: Ախ, Նալան, Նալան, երկրիս պար-
ծանքը, աշխարհիս գարգը, մարդկերանց աչքը, թա-
գաւորներու թագաւորը, որբերու հայրը, այրիներու
ու աղքատներու պաշտպանը, աստուածներու սիրե-
կանը, որի անունով ողջ աշխարհ երդվում է և արեւ-
ով խնդում. էս Նալան պէտք է քու փեսան լինի,

որ դու ամենաբաղաւոր կին լինես աշխարհի վրայ. դու էն ժամանակ կունենաս ինչ որ գեղեցիկ, բարի ու հրաշալի բան կայ երկրիս երեսին. քեզ հիմի, Պամեսանտի, ուրիշ բան չէ պակաս էտ զարդից անելի: Պամեսանտի, մի՞թէ դու կարող ես համբերել որ Նալան քեզ թողած ուրիշ թագաւորի աղջիկ առնէ, կամ մի՞թէ կարող ես դու քու հրաշալի ձեռք, քու սուրբ սիրտը ուրիշ մարդու ընծայել. դու լաւ գիտես, Պամեսանտի, որ սէրից լաւ բան չկայ երկրիս վրայ, բայց եթէ սէրը երկու ձեզ պէս հրեշտակներու մէջ լինի, էն ժամանակ ձեր արքունիքը կդառնայ դրախտ՝ անմահներու բնակարան:» Եստոնք ասելուց ետոյ, թաւա կարապը Պամեսանտու ձեռիցը: Սա էլե երկար ժամանակ անշարժ նստած, կարծես մի բանի ականջ լինէր դնում. վերջապէս ուշքի եկաւ, տեսաւ որ կարապը թռել է ու ասեց. «Իս, ինչ կլինէր որ էն ոսկեթիւ կարապը ինձ համար էլ էտպէս խօսէր Նալայի մօտ:

Էս օրուանից սկսած Պամեսանտու ուշք ու միտքը Նալայի կողմն էր— գիշեր ցերեկ նրա վրայ էր մտածում. էլ ո՛չ քուն ունէր, ո՛չ հանգստութիւն, նրա համար էլ ո՛չ ուտել կար, ո՛չ խմել. ականք արըտում՝ մէնակ մէնակ ման էր դալի. չէր իմանում թէ

իր սրտի ցանկութիւնը ինչպէս կատարէ: Սիրոյ կրակը՝ որ նրան հալում ու մաշում էր, սկսեց կամաց կամաց նրա թշերու վարդը թառամեցնել, նրա աչքերու պէճը պակսեցնել. նրա ընկերները չէին խնայում, թէ ինչ է պատճառը, որ նա էսպէս յանկարծ սկսեց տխրել ու դեղնել. էտուր համար յայտնեցին նրա էտպիտի վիճակը՝ նրա հօրը՝ Բեմա թագաւորին: Սա որ էս լսեց, շատ ու շատ տխրեց, պատճառ որ Պամեսանտուն իր աչքի լսի պէս սիրում էր. կամենալով իր սիրեկան աղջկայ ուրախութիւնը և առողջութիւնը յետ բերել, նա մտքումը դրեց նրան մարդու տալ. էստուր համար ուղարկեց նա զեսպաններ հեռու ու մօտիկ երկիրներ ու ամեն տեղերից թագաւորներ ու իշխաններ իր մօտ հրաւիրեց, որ Պամեսանտին կարողանայ նրանց մէջից իրեն փեսայ ընտրել: Էս համբաւը լսուեցաւ թէ չէ՝ ամեն կողմերից թագաւորները ու իշխանները անթիւ ծառաներով շտապով դէպ ՚ի Վիդարբայ ճանապարհ ընկան— որը կառքով որը ձիով, որն էլ փղով, ամենքն էլ զարդարուած գեղեցիկ շորերով, թանկագին քարերով, մարգրիտներով ու զանազան պակներով:

Զարմանալի բան չէ որ երկրիս թագաւորները էս համբաւը լսած, էսպէս զխտապատառ դէպ ՚ի Վի-

դարբայ էին վազում, պատճառ որ երկնայիններն էլ պակասը չարին: Էս օրերումը մէկ բարեպաշտ մարդ՝ Նարադայ անունով՝ իր երկրաւոր կեանքից երկնայինը փոխուեցաւ, ինչտեղ որ Ինդրան՝ օդերու թագաւորն է իշխում: Ինդրան Նարադային ուրախութենով ընդունեց ու հարցրեց, թէ ի՞նչ նոր բան կայ երկրի վերայ. նա էլ պատմեց, որ Դամասեանտին պէտք է իրան փեսայ ընտրի: Սրանք էս խօսակցութենի մէջ էին, որ Ինդրայի ընկերները՝ Ագնին՝ կրակի վերայ իշխողը՝ Վարունան՝ ջրի կառավարողը և Յաման՝ երկրագնդի բռնողը, եկան: Սրանք որ Նարադայի խօսքերը լսեցին՝ իսկոյն իրանց ձիաներով, կառքերով ու զօրքով դէպ'ի Վիդարբայ ճանապարհ ընկան, որ Էնտեղ երկրի իշխաններու հետ Դամասեանտուն երեւին (որ նրանցից մէկին ընտրէ): Աստուածները իրանց ճանապարհի վրայ պատահեցան Նալայ իշխանին, որ տխուր տրտում դէպ'ի Վիդարբայ էր գնում: Սա հենց լսել էր որ Դամասեանտին պէտք էր կարճ ժամանակուայ մէջ մարդու գնայ. գժի պէս մէնակ դուրս էր ընկել—էլ ո՛չ ծառայ էր առել հետը, ո՛չ թիկնապահ զօրք: Տարերքներու Աստուածները նրան որ տեսան, հիացած նրա գեղեցկութենի վրայ, իրանց

կառքերը կանգնեցրին ու օդից ներքեւ եկան: Նրանցից մէկը ասեց Նալային:

—Նիշադայի իշան, դու մեզ շատ կպարտաւորես, թէ մեր դեսպանը դառնաս:

—Աչքիս վրայ, պատասխանեց Նալան, թէ իմ ձեռից մէկ բան կգայ, որով ես ձեզ ծառայել կարողանամ, ուրախութենով կանեմ: Բայց խնդրում եմ, լուսափայլ իշխաններ, ասէք ինձ, թէ դուք ո՞վ էք, կամ ի՞նչ բանի համար էք ուզում իմ ծառայութիւնը: Ինդրան պատասխան տուեց նրան:

—Իմացիր, երիտասարդ, որ մենք անմահ աստուածներ ենք, գնա Դամասեանտու մօտ ու ասա՛ նրան, որ Ինդրան, Ագնին, Վարունան և Յաման գալիս են նրա մօտ, թող նա էս աստուածներից մէկին իրան փեսայ ընտրէ փեսատեսութենի ժամանակը: Նալայի գլխին ջուր մաղուեցաւ. ծնկները թուլացան. աչքերը խաւարուեցան էս խօսքերից. ձեռները կցեց ու գետնի վրայ ընկաւ աստուածներու առաջին՝ ու ասեց աղի արտասունք թափելով:

—Ո՞վ անմահ աստուածներ, ի՞նչպէս կարող էք դուք ինձանից էտ պահանջել. ինչ ժամանակ որ ես ինքս գնում եմ յուսով, որ կարելի է նա ինձ

ընտրէ: Ո՛վ երկնային իշխաններ, ազատեցէք ինձ էտ պարտաւորութենից: Աստուածները պատասխան տուին:

— Դու մեզ խոստացար, պէտք է կատարես:

Ի՛նչ անէր խեղճ Նալան, գլուխը որ քարովը տար, լաւ չէր ուզում, բայց աստուածների հրամանքին ընդդէմ կենալ հօ չէր կարող: Աներեւոյթ զօրութենով Նալան կարճ ժամանակի մէջ հասաւ Ախլարաբայ և ինքն էլ չիմանալով ինչպէս, յանկարծ աչքը որ բաց չարեց, տեսաւ որ Գամաեանտու առաջը կանգնած էր: Նրա աննման պատկերը որ տեսաւ Նալան, շշմուեց, խելքը կորցրեց, էլ չէր իմանում գրախառնմն է, թէ երկրում, իր տեսածը զորդ է թէ երևոյթ. ձեռները աչքերին քսեց, որ տեսնի քնած է, թէ արթուն. տեսաւ որ երազումը չէ, որ իր առաջը կանգնած աղջիկը հրաշալի Գամաեանտին է, որին նա չտեսած սիրում էր, որին նա իր երևակայութենի մէջն էլ երբէք էտպէս զեղեցիկ չէր կարծիլ: Բայց ետոյ որ միտն եկաւ, թէ ինչո՞ւ համար է եկել, խեղճի լեզուն փորն ընկաւ—արձանի պէս մնաց կանգնած: Գամաեանտին էլ նրա զեղեցկութենի վրայ հիացած՝ հարցրեց,

— Ո՞վ ես դու, աստուածանման երևոյթ, ի՞նչպէս

մտար դու իմ հօր ապարանը, որ ոչ ով քեզ ոչ տեսաւ, ոչ էլ լսեց քու դալը. երկնքից վեր եկար, թէ զեանից դուրս եկար: Նալան էս միջոցին ուշքի եկաւ և ասաց նրան.

— Ասիր, Գամաեանտի, ես Նալայ Նիշադայի իշխանն եմ, ինձ աստուածները ուղարկեցին էստեղ, որ նրանց գալը քեզ իմաց անեմ և ասեմ, որ դու նրանցից մէկին ընտրես քեզ փեսայ՝ ընտրութենի ժամանակը: Հիմիկ կարգը Գամաեանտուն հասաւ սառելու, պապանձուելու, արձան կտրուելու: Փոքր ժամանակ էսպէս սառած մնալից ետոյ՝ Գամաեանտին աստուածներուն երկրպագութիւն արեց ու ասաց.

— Իմացիր, Նալայ, որ ես ոչ մի ժամանակ աստուածներուն իրանց հարկաւոր պատիւը չեմ պակսեցրել: յօրէս ՚ի դէն էլ միշտ նրանց երկրպագօյը կլինեմ, բայց փեսայ՝ ես քեզ եմ ընտրում, թէ դու ինձ չես ուզի, ես աւելի լաւ կ'համարեմ մեռնել քան թէ ուրիշ մարդու զնալ: Նալան ասաց նրան.

— Ո՞վ Գամաեանտի, ի՞նչպէս կարող ես դու, որին անմահներն են ուզում, մի մահկանացու ընտրել, որն որ նրանց կոխած փոշու հետ ել հաւասարուիլ չէ կարող. կամ մի՞թէ չես իմանում, որ ով աստուածներու կամքին ընդդէմ է կենում՝ նա մահ է

ընտրում: Բայց քեզ համար ծաղկում ու պատրաստ-
վում են անթառամ պսակներ. լի՛ր Գամաեանտի,
իմ բարեկամաբար տուած խորհրդիս ու ոտի տակ մի՛-
զցիր քու բաղտը:

— Ես պաշտում եմ աստուածներիս, բայց իմ մարդը
դու կլինես, պսում եմ ես:

— Ես իմ պարտաւորութիւնս ինչպէս դեսպան կա-
տարեցի, ասաց Նալան՝ ընտրութենի օրը ես իմ հա-
մար կգամ:

— Էտպէս քաջ երիտասարդ քեզ փուտը դնել ոչ
ով չէ կարող. արի թագաւորներու ու աստուածնե-
րու հետ և ես ամենի միջեց քեզ կընտրեմ՝ քեզ՝ դու
մարդկութենի զարդ: Ես խօսքերից յետոյ Նալան ե-
կաւ աստուածներու մօտ ու նրանցը յայտնեց ինչ
պատասխան էլ որ ստացել էր:

Ընտրութենի օրը Բիմայ թագաւորի պալատը
լքցուեցաւ թագաւորների որդկերանցով, թագաւոր-
ներով ու իշխաններով, որոնց մէջ շատ գեղեցիկ պատ-
կեր կար, շաա վառվառն աչքեր, բայց Գամաեան-
տու աչքը մէկին էր պտուում՝ իր սիրելի, իր անման
Նալային: Բայց խեղճը տարեկուսած մնաց, երբ որ
մէկի տեղը հինգը տեսաւ նրա նման, պատճառ որ
աստուածներն էլ նրա կերպարանք էին առել, որ Գա-

մաեանտուն սխալացնեն. որ կողմը չէր շուռ գալի՝
Նալային էր տեսնում, բայց չէր իմանում՝ թէ իր սի-
րեկանը որն է: Շատ ժամանակ փուճ տեղը պտուե-
լից յետոյ, ձեռները կցեց ու արտասուներով լիքը աչ-
քերը դէպի երկինքը բարձրացրեց և դողալով ա-
սում էր.

Ո՛վ անմահ աստուածներ, ձեզ յայտնի է, որ
ես միշտ թէ սրտով, թէ խօսքով, թէ զործքով ձեր
պաշտոնն եմ և ձեզ եմ ապաւինած. ձեզ յայտնի է
որ ես երգում եմ տուել ձեզ և ինձ՝ որ նա պէտք է
լինի իմ մարդը և նրանից աւելի ոչ ոք. դուք ողոր-
մած էք եղել իմ վերայ, ո՛վ երկնային իշխաններ,
հիմի էլ ողորմեցէք և ձեր երեսը միք ետ դարձնի
իմ խնդրքից, ցոյց տուէք ինձ նրան՝ որին որ պտու-
ում եմ:

Էս պարզ ու անեղ խնդիրքը շարժեց աստուած-
ներու զուժը և նրանք իրանց աստուածութենի նշան-
ները ընդունեցին ու Գամաեանտին ճանաչեց նրանց,
պատճառ որ կանգնած էին առանց գետնին կպչելու
անմահութենի պսակներով զարդարուած, առանց աչ-
քի թերթերուկները շարժելու: Բայց Նալան կիսաթա-
ռամ պսակով, փոշոտած զգեստով կանգնած էր ինչ-
պէս ուրիշ մարդկերքը. Գամաեանտին աչքերը գե-

տին զցած մօտեցաւ նրան ու ինչպէս ծէսն ու սու-
 վորութիւնը պահանջում էր՝ ձեռով նրա շորին կպաւ-
 ու նրա վզին մի հրաշալի պսակ զցեց: Էս տեսնելով՝
 ամենքը ուրախացան և օրհնեցին էտ ընտրութիւնը
 և զովում էին Նալայ իշխանին: Նալան չքեց իր
 հարսի առաջը, որն որ նրան էր ջոկել մահկանա-
 ցուների և անմահների մէջից և երզում տուեց, որ
 նրան հաւատարիմ կմնայ և կսիրի մինչև որ շունչը
 բերնումը կունենայ: Աստուածներն էլ ուրախացան
 էս տեսնելով և իրանց հաւատարիմ գեսպանին մեծ
 ընծաներ տուին: Ինդրան օգերու իշխողը շնորհեց
 նրան պարզ տեսնելու կարողութիւն և զովարար օդ,
 ինչտեղ էլ որ հարկաւորութիւն ունենայ: Կրակի աս-
 տուածը պարզեւեց նրան կրակի վրայ իշխելու և նրա
 մէջ անմիտս մնալու զօրութիւն: Երկրի իշխողը տուեց
 նրա քայլերուն հաստատութիւն և համեղ կերակու-
 րներ պատրաստելու արհեստը: Զրի աստուածն էլ նրան
 ջրի վրայ իշխանութիւն տուեց: Բայց Պամեսանտուն
 ասացին նրանք, որ մէկ իր պէս զեղեցիկ ու բարի
 տղայ ու աղջիկ կբերի: Սրանից յետոյ ճանա-
 պարհ ընկան, ինչպէս էլ եկել էին՝ իրանց ամպէ կառ-
 քերի մէջ: Էնպէս էլ երկրի թագաւորները: Նալան
 հարսանիքի օրերը ուրախութենով անցկացնելից ե-

տոյ՝ իր սիրելի նշանածի հետ զնաց իր երկիրը, ուր
 երջանիկ թագաւորութիւն էր անում:

Աշխարհը պահպանող աստուածները ետ դառ-
 նալու ժամանակին պատահեցան Քալին՝ չար ոգուն:
 Ինդրան հարցրեց նրան, թէ ո՞ւր է գնում:

— «Խամեսանտու փեսատեսութիւն, որ նրան ես ինձ
 ընտրեմ, ծիծաղելով պատասխանեց Ինդրան:

— Փեսատեսութիւնն էլ ու հարսանիքն էլ կերան,
 պրծան առանց քեզ. հօրէս էն տեղից եկք գալի.
 մեր աչքի առաջը ընտրեց հրաշալի Պամեսանտին՝
 իր պէս զեղեցիկ Նալային:

Քալին էս որ լսեց, կատաղեց, պատճառ որ նա
 աստուածներին թողած՝ մահկանացու մարդ է ընտ-
 րել: «Պէտք է որ ես սարսափելի կերպով պատժեմ
 մինին ու միւսին էլ» Բայց աստուածները ասացին
 նրան, որ իրանք էին տուել էտուր կամքը, պատճառ
 որ Նալան նրանցը հաւատարմութենով ծառայել էր
 և ամեն դրսի ու ներսի կատարելութիւնները ունէր
 և ոչ ով նրանից աւելի արժանի չէր Պամեսանտուն
 փեսայ դառնալու: Էստուր համար անկարելի է նրանց
 վրայ բարկանալ ու նրանց պատժելը մեղք է: Էս խօս-
 քերից ետոյ բարի աստուածները բաժանուեցան չա-
 րիցը: Քալին էս օրուանից սկսած գիշեր ցերեկ էն

էր մտածում, որ մէկ կերպի Նալայի սիրտը մտնի, որ նրան փչացնել կարողանայ: Քեյլափարայ գեղին էլ հրամայեց որ խաղալու ոսկորներու (զարերու) մէջ մտնի ու իրան իր չար խորհուրդը կատարելու մը օգնական լինի: Բայց չարը չէր կարողանում Նալային մտունայլ ինչու որ սա աստուածներու պաշտամունքը միշտ կատարում էր, բարի ու արդարադատ էր — նա իր հպատակներու հայրն էր, չէ թէ թագաւորը:

Վերջապէս եօթը ասրուց ետոյ՝ մէկ գիշեր Նալան շատ դադրած լինելով, քնեց առանց աղօթք անելու ու առանց լուացուելու, որ իր կրօնին ընդդէմ էր ու որովհետեւ նրա մարմինը մաքուր չէր՝ չար ոգին ճանապարհ գտաւ նրա մէջ մտնելու:

Նալան մէկ խորթ եղբայր ունէր Փուշքարայ անունով: Սա մէկ փոքր երկրի տէր էր ու Նալայի հետ շատ սիրով ապրում էր: Մէկ գիշեր չար ոգին երազումը սրան երևեցաւ ու ասաց՝ որ գնայ իր եղբոր հետ խաղայ ու նրանից Նիշապայ թագաւորութիւնը տանի: Էստուր համար մէկ օր Փուշքարան Նալային ասաց. «Արի խաղանք», սա էլ սիրով ընդունեց, պատճառ որ չար ոգին նրա վրայ տիրել էր ու ինչ էլ ուզում էր՝ էն էր անել տալի: Խաղը սկըսուեց Գամանանտու առաջևը և որովհետեւ խաղի

օսկրներու մէջ Դվափարայ Բալիի ծառան էր նստած, ամեն զար գլորելիս Նալայի ոսկին, արծաթը, ազարաններն ու քաղաքներն էլ հետն էին գլորվում: Նալան անդադար տանուլ էր տալի ու էտ պատճառով աւելի տաքանում էր խաղի մէջ: Գամանանտին տեսաւ որ բանը բանի նման չէ ու թէ էսպէս էլի շարունակուի, Նալան պիտի իր ունեցած չունեցածը ողջ տանել տայ, էտ պատճառով սկսեց խնդրել Նալային, որ խաղեց ձեռք վերցնի, բայց ի զուր: Նալան, որ քանի նրանք մարդու կնիկ էին, մէկ օր նրա խօսքից չէր դուրս եկել — միշտ աչք ու ականջ սրած ունէր՝ որ իմանայ թէ իր սիրելի Գամանանտու կամքը ինչ է, ու գլուխը մահու էր տալի, որ նրա կամքը կատարէ. հիմիկ ոչ նրա խնդիրքն էր լսում, և ոչ նրա աչքի արտասուքին էր մտիկ անում: Նախարարները ու քաղաքացիքն էլ եկան ընկան Նալայի ոսկերքը ասելով.

— Նալայ, մեր իշխան, մեր թագաւոր, մեր աչքի լոյս, խնդրում ենք, ձեռը վեր առէք էտ չար խաղիցք: Ինչու էք ձեր տունը ձեր ձեռով քանդում, ձեր ազնկ կնկան, ձեր մատղաշ որդիերանցն էլս խնայեցէք, թէ մեզ չէք խնայում:

Բայց ում կասես, ամպ էլ տրաքուէր՝ Նալան

1007
34109

ոչինչ չէր խմանայ, էնպէս էր չար ողին նրա վրայ սիրել, որ էլ ոչ կին, ոչ որդի, ոչ երկիր, ոչ աշխարհք էր միտը դալի: Էսքան խնդիրք ու պաղատանքը որ շնորհորձեց Նալայի վրայ, Գամեանտին շատ վախեցաւ ու աւելի վատ բաներ գուշակելով վճռեց, մինչև որ դեռ ժամանակը ներում էր, իր որդւոցը մի ապահով տեղ ուղարկել: Նա հրամայեց Նալայի հաւատարիմ Վարչնէա անուանուած կառավարին, որ Նալայի Թագաւորական կառքումը ամենից լաւ ձիաներ լծի ու երեխանցը տանի իր հօր մօտ: Վարչնէան կատարեց, ինչ որ իրան հրամայած էր ու երեսելքը, կառքը ու ձիաները Բիմա Թագաւորին յանձնելից ետոյ, էլուած սրտով բարովեց նրանցը ու գնաց Ռուտիփերն Այօղայի Թագաւորի մօտ կառավար դառաւ:

Նալայի ունեցած չունեցածը Փուշքարան տարաւ, մի քանի ամիս անդադար հետը խաղալով:

Վերջապէս Փուշքարան հարցրեց Նալային ծիծաղելով.

— Կամենում ես խաղը էլի շարունակել, Նալայ եղբայր: Գու էլ հօ ոչինչ չունիս՝ Գամեանտուց աւելի, արի ուրեմն դրոբնք զարը նրա վրայ:

Նալան էս խօսքերը որ լսեց, հենց իմացաւ թէ

երկինքը վրան փուլ եկաւ՝ ուզում էր որ գետինը պատուի իրեն ներս տանի կամ դժոխքը բացուի ու կուլ տայ, որ իրան էլ մարդ չտեսնէ, որ նա էլ Գամեանտու երեսին ջնտիկ անէ. հիմա բացուեցան նրա կուրացած աչքերը ու խլացած ականջները. հիմա միտն եկաւ իր սիրեկան Գամեանտու խնդիրքը, իր խելքը նախարարներու, իր հաւատարիմ հպատակներու աղաչանքը ու պաղատանքը, բայց լանը բանից անց էր կացել, շատ լայ էլ լինէր ու գլխին վայ տար, էլ չէր օգնի: Էտուր համար առանց մի խօսք ասելու վրայից հանեց իր Թագաւորական զարդերը, ունեցած ոսկին ու մարդարիտը ու մի հասարակ զգեստով դուրս եկաւ իր Թագաւորական պալատից: Գամեանտին էլ մի միակ զգեստով դուրս եկաւ նրա հետ:

Փուշքարան մահուան չափիժ դրեց նրա վրայ՝ ով որ սրանցը իր տուն ընդունէ, սրանք էսպէս տանից տեղից զրկուած երեք օր և երեք զիշեր երկինքի տակը անցկացնելից ու պտուղներով կերակրուելից ետոյ՝ մէկ փոքր Թփի վրայ երկու Թռչուն տեսան: Նալան շատ ու շատ ուրախացաւ սրանց տեսնելով ու իր մտքումը ասեց. «Սրանք լաւ խորովածացու ենս էս ասելը, իր զգեստը վրայից հանելը ու ցանցի պէս Թռչուններու վրայ քցելը մէկ եղաւ, բայց ախոս, որ

սրանք էն թռչուններից չէին, որ Նալային համով խորոված ուտեցնէին: Աորդ է, զգեստը նրանց վրայ մնաց, բայց նրանք էլն վեր թռան ու զգեստն էլ հետը տարան ու Նալային վերեկից ձէն տուին.

— Այ անխելք, մենք էն զարերն ենք, որ քո հարստութիւնը Փուշքարային տուինք, եկանք որ քովերջին զգեստն էլ տանենք, որ քու թագաւորութեանից ամենեկին տկոյր դուրս գնաս:

Նալան տարակուսած մնացել էր կանգնած. տեսնում էր ինչպէս իր զգեստը օդումը փռփռում էր, բայց ոչ թռչուններուն կանգնացնել կարող էր, ոչ իր շորին համներ: Նրանք որ նրա աչքիցը կորան, մի խորը ախ քաշեց, կարծես մի լաւ բարեկամին վերջին «բարե զնաս» էր ասում ու աչքերը արիւնով լեքը դէպի Ղամսեանտին շուռ եկաւ:

— Տես, աչքիս լոյս, ասաց նրան, ահն էստեղ ճանապարհը երկու է բաժանւում. էս ճանապարհը տանում է դէպի էն սուրբ տեղերը՝ ուր որ ճգնաւորներն են բնակվում, բայց էս միւսը Վիզարբայ է գնում, ուր որ դու մէկ ժամանակ ուրախ և բախտաւոր սպորում էիր, ուր որ քո ագնիւ հայրն է իշխում և քեզ սիրող մայրը քեզ համար հոգսեր կլինի անում: Եստեղ բաժանւում են ճանապարհները— մինք

տանում է ուր հանգստութիւն և վայելչութիւն է տիրում, միւսը՝ ուր միայն ցաւ և քաղց: Լաւ մտածիր, սիրուն իմ Ղամսեանտի և մէկն ու մէկը ընտրիր քեզ համար: Ղամսեանտին երկար ժամանակ չէր կարողացել լացը բռնել: Վերջապէս ասաց.

— Սիրելի՛ Նալայ, սիրտս կրակ է ընկնում, երբ որ մտածում եմ, որ ես քեզ էտպէս տարաբախտութենի մէջ մէնակ պիտի թողնեմ. բայց ինչպէս թողնեմ քեզ էն ժամանակ, երբ դու քո թագաւորութենից, փողից զրկուել անտուն, անփող, անհագուստ մնացել ես և սովից ու ծարաւից նեղացած ես: Չէ, իմ աննման Նալայ, կը բաժանեմ ես քեզ հետ քո ցաւը, քաղցը ու տխրութիւնը. ընկեր կ'դառնամ ես քեզ ամեն բանի մէջ և քո մխիթարողը կլինիմ, և ինչպէս էլ դու առաջ քու բաղտաւորութիւնը ու վայելչութիւնը ինձ հետ բաժանում էիր, էնպէս էլ թող ինձ, որ քեզ հետ բաժանեմ ամեն բան՝ ինչ որ ունիմ— իմ միակ զգեստն էլ կարող է մեզ երկուսիս ծածկել: Սիրելի՛, դու ինձ ցոյց աուիր էն ճանապարհը, որն որ իմ հօր թագաւորութիւն է տանում, արի՛ ուրեմն միասին զնանք էտ ճանապարհը. իմ հայրը քեզ կօզնի ձեռից եկածին չափ և դու բախ-

տաւոր կ'լինես նրա օձորքի տակը: Բայց Նալան ա-
սաց նրան.

— Մէկ անգամ ես քո հօր երկիրը եկայ հարուստ,
կարող եմ միթէ հիմիկ էնտեղ երեւալ ինչպէս մի ու-
ղորմելի մուրացկան: Աէ, հազար փառքով լաւ է մէ-
նակ անտառներու մէջ մանգալ ու լուսնից ու արեւից
աւելի ոչովից չը տեսնուել, քան թէ թագաւորական
պալատում կենալ թանկագին կերակուրներ վայելել
ու ամթից հարուիլ ու մաշուիլ:

Պամեսեանտին էս որ լսեց, առանց մի խօսք ա-
սելու, աչքերը արտասունքով լցուած՝ փաթաթեց իր
մարդուն զգեստով ու էսպէս երկուսը մի զգեստով ծած-
կուած՝ յողնած, թուլացած, քաղցած ու ծարաւ գնա-
ցին իրենք էլ չեմանալով թէ ո՛ր, մինչև որ անտառումը
մի փոքրիկ խրճիթ տեսան: Էս տեղ զուխները մի
քարի դրին ու խոնաւ չոր գետնի վրայ պառկեցան,
քնեցին, որ մի քիչ հանգստանան, բայց Նալայի
տխուր սիրտը երկար ժամանակ հանգիստ չմտաց: Նա,
ողջ էնդուր վրայ էր մտածում, թէ իր ազնիւ Պամե-
եանտին ինչպէս պէտք է ամենէր էն դժուարութիւն-
ները ու պակասութիւնները, որ նրանք պէտք է քա-
շէին: Էս էլ էր մտածում, որ եթէ նա մէնակ լինէր
կարող էր վերջապէս իր հօր սունը հասնել, պատ-

ճառ որ նրա պէս անմեղին ում ձեռը կ'զօրէր զիպ-
չել, ում աչքը նրան ծուռը մտիկ կանէր: Վայրենի
զազաններից էլ աստուածները կպահպանէին նրան,
ուրեմն լաւ կ'լինէր նրան մէնակ թողնել, քան թէ
նրան էլ իր հետ տարաբաղտացնել: Էսպէս էր մտա-
ծում Նալան, որովհետև նրա սիրտը դեռ էլի Քալին
կուբացրած էր: Բայց երբ որ միտն եկաւ, թէ Պամե-
եանտին զգեստ ունի ու ինքը չունի՝ վճռեց կէսը
կտրել մի սուր թրով, որն որ նա խրճիթի մօտ գտաւ:
Էս բանը անելից յետոյ, ընկաւ գծի պէս անտառը ու
հեռացաւ իր սիրեկան Պամեսեանտուց: Քանի Պա-
մեսեանտին միտն էր գալի ու իր խոստմունքը՝ որ նրան
տուել էր փեսասեսութենի օրը, ուղում էր յետ դառ-
նալ, բայց չար ոգին նրան առաջ էր քշում ու իր
քնած սիրեկանից հեռացնում էր:

Պամեսեանտին որ զարթեց և տեսաւ որ մէնակ
է, լեղին պատուեցաւ: Ո՛վ կարող է նկարագրել նրա
վախը, նրա ահ ու դողը: Դեռ սկզբումը կարծում էր
որ Նալան նրան վախացնելու համար թախ էր կա-
ցել ու սկսեց նրան կանչել, որ դուրս գայ և նրան
երկար չ'չարչարէ:

— Ա՛խ, իմ սիրելի, ասում էր, իմ թագաւոր,
իմ աչքի լոյս, իմ ուրախութիւն, ո՛ր ես թախկացել.

դուրս եկ, ահա տեսնում եմ քեզ, դուրս եկ, դուրս. ահա, իմ հրեշտակ, արի. ես վախում եմ էս մութը անտառում առանց քեզ, արի, իմ աչքի լոյս, ես մեռնում եմ վախից. ահա, մի՞թէ դու ինձ էլ չես սիրում: մի՞թէ դու քո խոստմունքը մոռանում ես: էս խօսքերից յետոյ ձուտը կորցրած հաւի պէս՝ էս կողմ՝ էն կողմ ընկաւ դողալով մէկ էս թուփը քրքրեց, մէկ էն ծառի ետեւ մտիկ արաւ: Աերջապէս երբ տեսաւ որ Նալան զորդ գնացել ու նրան թողել էր, էլ իր անմխիթար վիճակի վրայ չէր լաց լինում ու գանգատում, բայց միայն էն անյայտ թշնամու վրայ, որն իր հրեշտակի նման Նալային ամենեւին փչացնել էր աշխատում, պատճառ որ նա ամենեւին կարծել չէր կարող, որ իր հաւատարիմ, բարեպաշտ, իրան էսպէս սիրող ու պաշտող Նալան՝ իր կամքով նրան թողած լինի: Խեղճին էլ իր ողորմելի վիճակը չէր միտը գալի, ուշք ու միտքը Նալայի կողմն էր: Նա էն էր մտածում՝ թէ Նալան մէնակ, քաղցած, ծարաւ, միայն կիսով չափ ծածկած, առանց մի մխիթարողի ինչ պիտի անէր: Նա չէր բարկանում նրա վրայ, որ նա իր զգեստն էլ կէս է արել, որ իր խոստմունքը կոտրել էր, բայց նրա լացը ու կսկիծը էնդուր համար էր, թէ խեղճ Նալան ինչպէս պիտի չարչարվում լի-

նի, որ էսպէս իր կամքի, իր ազնիւ բնութենի դէմ բաներ է անում:

Պամանանտին էս մտքերով չարչարուած՝ անտառի մէջ մէկ դէս էր գնում՝ մէկ դէն. անտառն էլ քանի գնում էր խոսնում ու մթնանում էր: էս անտառը լիքն էր պատուական թռչուններով ու ամեն տեսակ վայրենի գազաններով, բայց նա անաչ, անվախ առաջ էր գնում: Ո՛չ թռչուններու գեղեցիկ երգերն էր լսում, ո՛չ գազաններու սարսափելի ձայները՝ իր ցաւը ու կսկիծը մոռացած՝ ախ ու վախ քաշելով իր մարդու նեղութիւնների վրայ էր մտածում: Խեղճը քաղցած ու ծարաւ, առանց մի տեղ կանգնելու ողջ առաջ էր գնում, մինչև վերջապէս մի բարձր սար նրա ճանապարհը կապեց: Պամանանտին էս սարի հետ սկսեց էսպէս խօսել.

— Պո՛ւ, որ գլուխդ մինչև ամպերը բարձրացրել ես ու ծառերով, ծաղիկներով զարդարուել, մէջդ հազար տեսակ թանկագին մետաղներով ու քարերով լցրել. դո՛ւ, որից զՀզան ջրեր են ներքև վազում: դո՛ւ, որ հազարաւոր կենդանիներու պաշտպան ու բնակարան ես, որի մէջ թզուկներ, վիթխարիներ ու վիշապներ են բնակվում. դո՛ւ անյաղթելի, անհասանելի թագաւոր սարերի, կարող ես արդեօք ինձ ա-

սել, թէ ո՞ր է իմ մարդը: Ես՝ Բիմայ թագաւորի աղջիկս, քեզնից խնդրում եմ, որ ինձ մի նշան ցոյց տաս, որով ես նրան գտնել կարողանամ: Բայց սարը ոչինչ նշան չտուեց ու անմխիթար Կամանանտին իր ճանապարհը շարունակեց: Աւթ որ էլի էսպէս գնալից յետոյ, հասաւ մէկ պատուական տեղ, որն որ գեղեցիկ կաղնիներով, արմաւենիներով ու դափնիներով լիքն էր. որտեղ գեղեցիկ ու անուշահոտ ծաղիկներից գոյնզգոյն թիթեռները ու սկեզոյն ժժակները ծծում էին քաղցրահամ ցօղը. որտեղ պատուական պտուղներով լիքը ոստերու վրայ գոյնզգոյն թութակներ ու քաղցրահամ երգող թռչուններ էին ճոճվում: Վայրենի դազէները ու անտիրոպները գզգզան առուններու մօտ ման էին գալի: Սրանց մէջ տեսաւ Կամանանտին բարեպաշտ ճգնաւորներ, որոնք էս դրախտի բնակիչներն էին: Կամանանտին էտոնք որ տեսաւ, մի քիչ ուրախացաւ ու բարե տուեց ճգնաւորներուն: Նրանք էլ խոնարհ գլուխ տալից ետոյ, ասացին նրան, որ նախ, փոքր հանգստանայ ու զովանայ: Կամանանտին փոքր հանգստանալից ետոյ, ասեց.

— Պուք, կարծեմ, աշխարհքի ամեն վայելչութիւններից ձեռք էք վերցրել և ձեր անձը Աստուծու ծառայութենին էք տուել և էտ էլ ձեզ փրկու-

թիւն է տալի ու բաղտաւոր անուն և ինչպէս որ տեսնում եմ, ձեր շուրջ կեցողներին էլ խաղաղութիւն: ձգնաւորներից մինը պատասխան տուեց.

— Հա, էտպէս է, էտեղ ամենքը երջանիկ են և դու էլ էտեղ կարող ես վայելել էտ երջանկութիւնը: Բայց ո՞վ ես դու, պատուական աղջիկ. դու անտառներու Աստուածուհին հօ չես կամ նրան ջրող աղբիւրներու ոգին. ասան մեզ, որ մենք զայլուստ տօննք: Կամանանտին ասեց.

— Ես ոչ անտառի, ոչ ջրերու և ոչ էլ սարերու Աստուածուհի եմ, բայց մի ողորմելի մահկանացու, և աղի արտասունք թափելով՝ յետ ասաւ իր զլխին եկածը և խնդրեց նրանցը, որ ասեն, տեսել են արդե՞օք իր մարդուն՝ թէ չէ: «Առանց նրան իմ կեանքս էլ կեանք չէ», ասում էր ողորմելին: Բարեպաշտ Բրամանները ասացին նրան.

— Պեղեցիկ Կամանանտի, մեզ տուած է ապագան գուշակելու զօրութիւն, ինչ որ ուրիշ մահկանացուն չունի: Իմացիր, որ քո ապագան էնպէս պայծառ ու պարզ է, ինչպէս քո երեսը. դու նալային էլի կրտսնես՝ եթէ դու կհամբերես, ու նրան հաւատարիմ կմնաս. նա էլի իր երկրի տէր ու թագաւոր կդառնայ: Ես խօսքերից ետոյ յանկարծ թռան Կամանան-

տու աչքիցը ճգնաւորները, թռչունները, Էն գեղեցիկ ծաղիկներն ու ծառերը, Էնպէս որ Դամասեանտին կարծում էր, որ մի գեղեցիկ երազ էր Էն իր տեսածը: Խեղճը միտք անելով, ախ ու վախ քաշելով էլ իր ճանապարհը շարունակեց: Ինչ ծառ, ինչ թուփ, ինչ աղբիւր ու ջուր տեսնում էր, ամենին հարցնում էր լալով ու աղաչելով, որ ասեն, Նալային հօ շն տեսել կամ որ կողմը պիտի գնայ, որ նրան գանի:

Էնպէս տխուր ու տրտում էլ շատ սար ու ձոր անցկացաւ Դամասեանտին: Անտառն էլ քանի գնում էր, նոսրանում էր: Յանկարծ հեռուից երեւցաւ մի կարաւան, որն որ փղերով, ուղտերով ու ձիաներով ապրանք էր տանում: Դամասեանտին շուտով հասաւ էտ կարաւանին: Սրա գեղեցիկ ու գեղնած երեսը ու կտրտած զգեստը երբ որ տեսան կարաւանի մարդիկը, շատ զարմացան ու վախեցան: Շատը կարծում էր՝ թէ անտառի Աստուածուհի է: Դամասեանտին կարաւանի զխաւորին գտաւ ու հարցրեց նրան, թէ Նալային հօ չէ տեսել: Սա պատասխան տուեց՝ որ Էն անտառումը նրանից տեւել ուրիշ մարդ տեսած չէ, բայց առիւծներ, վագրեր ու ուրիշ պատառող կենդանիներ շատ: Նոյ Դամասեանտին հարցրեց՝ թէ ո՞ր է գնում կարաւանը, և երբ որ լսեց թէ Զլեդի քաղաքն է գնում,

ուր որ Սուվան՝ Ճմարտութիւն պտուղ թաղաւորն է իշխում ու որի մայրը շատ պատուական կին է, ինքն էլ մտքումը դրեց էտ կարաւանի հետ գնալ: Կարաւանը մինչև երեկոյ անդադար առաջ գնաց: Երեկոյին մի սիրուն լճակի մօտ, որի ափերը գեղեցիկ ու անուշահոտ ծաղիկներով զարդարուած էր, ուր բաւական խոտ ու փայտ կար. հրամայեց զխաւորը՝ որ բեռները վեր բերեն ու Էն զիշերը Էստեղ անցկացնեն: Երկար ճանապարհից յոգնած կենդանիները՝ փոքր ինչ ուտելուց ետոյ, վեր թափեցան որ հանգստանան: Կէս գիշերին, երբ որ ամենքը խորը քուն էին մտել, սարիւրից վայրենի փղերը ներքև եկան իրանց ծարաւը կոտրելու համար և երբ իրանց ընտելացած եղբայրներուն տեսան՝ կատաղած ընկան նրանց վրայ ամենայն բան ջարդ ու փշուր անելով, ինչ որ նրանց դէմ էր գալիս— թէ մարդ, թէ կենդանի: Էս մի սարսափելի խառնակութիւն պատճառեց: Ամենքն էլ հենց Էնդուր վրայ էին մտածում, որ իրանց զուէր մի կերպի պրծացնեն: Հայրը որդուն, որդին մօրը, մարդը կնկան մոռացել՝ իրանց վրայ էին հոգս անում: Շատը ծառերի վրայ էին վերև գնում, շատը ձորերն էին թափվում կամ ջրում խեղդվում կամ թէ չէ փղերի ոտի տակը մնում և տրորվում: Մի ժամի մէջ Էն ա-

Հագին կարաւանը ոչնչացաւ: Ղամսեանտին էս վտանգից աստուածների զօրութենով ազատուած՝ երբ որ զարթեց և աչքը էս սարսափելի տեսարանի վրայ դցեց՝ զարհուրեց, բայց նրա ցաւը աւելի ու աւելի սաստկացաւ հետեւեալ խօսքերը լսելուց, որ մի քանի ազատուած վաճառականներ ասում էին.

— Ինչո՞ւ համար են հարստութենի աստուածները մեզ էսպէս պատժում: մի՞թէ անաստուած մարդիկ բաւական ծառայութիւն չեն արել նրանց կամ մի՞թէ մի լըրբ ու անպիտան մարդկերանց ժողով՝ վաճառականութենի աստուածներուն թշնամացրել է մէկ մէկու դէմ: Բայց ուրիշները ասում էին՝ որ էս ամեն քանի մեղաւորը էն կինն է, որն երեկ նոցա մօտ եկաւ.— նա պէտք է վեթխարներու կին լինի անպատճառ. նա մեզ կախարդած պէտք է լինի. քարկոծ անենք նրան, եթէ տեսնենք:

Ղամսեանտին էս որ լսեց, վախից ու ամօթից տանջուած՝ հեռացաւ նրանցից ու լայով ասեց.

— Ո՞վ չար բաղտ, ինչո՞վ արժանացայ ես էս պատժին. իմ երեխութենից սկսած՝ ես ոչ մի չարութիւն՝ ոչ արել եմ, ոչ ասել և ոչ մտածել: Ինչ է արդեօք իմ մեղքը, որ ում էլ ես մօտենում եմ՝ նրանց էլ ես պատժում: Ո՞վ անմահ աստուածներ, մի՞թէ

ձեզանից ոչ ով չէ ուզում աղատել ինձ, որ մարդուցս բաժանուած, երեխերքիցս պղծած, թաղաւորութենից քշած, ազգականներիցս հեռացած, անպաշտպան ու անօդնական վայրենի օձերով ու կատաղի գազաններով լիքը անասում թափառում եմ: Բայց ետոյ աւսեց. «Ամեն բան աստուածներու կամքով է լինում, օրհնուին աստուածները: Նրանք ինձ հազարաւոր մարդիկների մէջից ազատեցին. նրանք ինձ էս կատաղի գազաններիցը անվասս պրծացրին: Աորդ, ես աստուածներու բարկութիւնը շարժած պիտի լինիմ՝ էնպէս որով որ ես նրանցը թողած՝ Նալային ընտրեցի և էս մեղքս էս կեանքումը պիտի ապաշխարեմ»:

Եսպէս Ղամսեանտին իրան մտիթարելով՝ միւս օրը երբ որ կարաւանի մնացած մասը ճանուպարհ ընկաւ, հեռուանց նրանց հետեւելով՝ յոգնած հասաւ Չիզի քաղաքը: Նա որ էնտեղ նիհարած, փոշտուած, իր պատառած շրերով փողոցներում անց էր կենում՝ նրա վրայ ժողովուրդը դարմանադով մտիկ էր տալի ու նրան խելագար էր կարծում.— երեխերքը քամակիցը վազվզում ու վրէն ծիծաղում էին: Էս կերպի հասաւ մինչև թաղաւորական սպարանը: Թագաւորի մայրը էս ժամանակ սպարանի կտրի վրայ կանդնած էր ու երբ որ Ղամսեանտուն էս վեճակի

մջ տեսաւ՝ իր մօտ կանչել տուեց, ինչու որ նորա տեսքը թագուհու սրտի վրայ մի զօրաւոր ազդեցութիւն արաւ: Թագուհին հարցրեց.

— Ո՞վ ես, աղջիկ դու, որ էտպէս լուսնի պէս փայլում ես. զորդ է՞ դու առանց զարդարանքի ես, բայց փայլում ես Աստուածային լուսով:

Դամաեանտին համեստ պատասխան տուեց.

— Իմացիր, ազնիւ թագուհի, որ ես մի աղքատ մահկանացու եմ, մի բանւոր ու ցանկանում եմ ծառայութիւն գտնել: Ետոյ Դամաեանտին պատմեց իր գլխին եկածը, բայց իր ազգը և անունը թաքցրեց: Թագուհին նրա պատմածը կարեկցութեամբ լսեց ու ասաց նրան.

— Դու բարի ու անմեղ կին, մնա ինձ մօտ. ես իմ ծառաներիս կուղարկեմ քու մարդուն պտուերու. ո՞վ գիտէ, կարելի է որ նրա թափառական ոտն էլ էս տեղ բերէ նրան:

— Ազնիւ թագուհի, քեզ ծառայել ինձ համար մեծ ուրախութիւն է, բայց խնդրում եմ, որ ինձ ցած ծառայութիւններից ազատես և տղամարդկերանցից հեռու պահես, բացի ուսեալ բրամաններից: Թագուհին ուրախութեամբ ընդունեց Դամաեանտու խնդիրքը ու իր Սունանդա աղջկան կանչեց ու Դամաեանտուն

նրան յանձնեց ասելով, որ նրա խրատները լսի ու նրան սիրով ու պատուով պահէ: Սունանդան ուրախացած տարաւ հայրենիքից զրկուած աղջկան իր ընկերներու մօտ: Էստեղ կենում էր Դամաեանտին աշխարհքի վայելչութիւններից հեռու, մտածելով իր մարդու ու իր պարտաւորութիւններու վրայ:

Նալան՝ Դամաեանտուց փախելից ետոյ, էլ ոչ մի տեղ հանգստութիւն չէր գտնում, էնպէս էր երեւում, որ իրանից էլ փախել էր ուզում: Արեգակի ճառագայթները նրան որ էրում էին, ասում էր արեգակին. «Ենդուր ես դու իմ վրայ էտպէս խիստ աչքով նայում՝ որ ես իմ կնկանս դէմ մեղանչել եմ»: Աչքը որ Դամաեանտու շորի կտորի վրայ էր գցում՝ սիրտը հագար փուշ ու դանակ էր խրվում: Մէկ անգամ էլ որ աղբիւրի վրայ կուացաւ ջուր խմելու համար ու նորա մէջ իր պատկերը տեսաւ՝ ասաց. «Ա՛խ, երանի կլինէր՝ որ ես էս իմ պատկերիցս ազատուէի, որ ինձ ոչ ես, ոչ էլ ուրիշը ձանաչել կարողանար»: Էսպէս խօսելով՝ ցաւից մաշուած ու ասնջուած, հեռացաւ էն աղբիւրից մինչև որ նա անտառի մէջ մի տեղ հասաւ, որը կրակ էր ընկել՝ ծառ, խոտ, թուփ մի զարհուրելի կրակի բոցով բռնուել էին: Էս բոցի միջից էլ մի ձայն էր դուրս գալի.

—Շտապիր, եկ էստեղ, Նալայ, շտապիր, շտապիր
և ինձ ազատիր:

—Ո՞վ ես դու, ի՞նչ տեղից ես ինձ կանչում և
ի՞նչ է քո ցանկացածը, զարմանալով հարցրեց Նա-
լան: Զայնը պատասխանեց.

—Էս կանչում եմ կրակի միջից, թէ քաջ տղա-
մարդ ես՝ անցկացիր էս կրակի մէջ և արի ինձ մօտ:
Նալան ասաց.

—Էն օրուանից՝ երբ որ իմ կնկաս թողի, էլ ոչինչ
բանից չեմ վախենում՝ ինձնից աւելի: Եւ համարձակ
վտանգը արհամարհելով, մտաւ նա էն հրեղէն ալիք-
ների մէջ, որոնք ամէն կողմից երկրի ճեղքերից դուրս
էին գալի և նրա գլխի վրայ մէկ մէկու հետ խռոնը-
վում: Նրա ոտի տակը ծլում էին կրակէ մտտազ ե-
ղեգներ և կրակէ ոտերը տարածում էին իրենց
կոները էս հսկային գրկելու համար: Բայց նա կրա-
կից անվնաս մնալու՝ աստուածներից տուած զօրու-
թենով, հասաւ մինչև բոցի մէջ տեղը, ուր որ մի
մեծ օձ տեսաւ փաթաթուած ու մի քարի վրայ
պռակած, որի բերնից լեզուի տեղ բոց էր դուրս
գալի: Սա բարձրացրուց իր թագով զարդարած գլու-
խը ու սկսեց էսպէս խօսիլ.

—Էս օձերու թագաւոր Քարբոտաքան եմ. էս

տեղն ընկայ Նարադայ ճգնաւորի անէծքով, որին որ
ես խաբեցի: Նարադայ մեծ ճգնաւորը ասաց. Մեն
էստեղ անշարժ կրակի մէջ, մինչև որ Նալան
գայ քեզ ազատելու: Նալայ, կանգնիր անշարժ էս
կրակի մէջ, որ ես քեզ մէկ մէկ պատմեմ՝ թէ ինչ-
պէս ընկայ էս վեճակի մէջ. էսպէսով քու վրդոված
սիրտը կհանգստանայ և Քալին, որ քո մէջ բնակ-
վում է, կտանջուի և դու մէկ օր մնալու ու պարզ
կմիաւորվես նորա հետ, որին կսկծիդ մէջ կսկծով
թողիր: Անշարժ կանդնած էր Նալան ու լսում էր
Քարբոտաքայ թագաւորի պատմութիւնը: Վարադայ
ճգնաւորը, շարունակեց Քարբոտաքան, զի սիրուն
պարտիզում՝ որն որ ինքն էր տնկել, միայն էն կեն-
դանիներուն էր թողլ տուել մտնել ու էնտեղ կենալ,
որոնք անվնաս են, բայց նրանց՝ որոնք ուրիշ կեն-
դանիներուն վնաս են տալի՝ արգելել էր էս պար-
տիզին մօտենալ. էս պատճառով իմ հպատակներից
միայն էն անմեղներուն էր հրաման տուել էն տեղ
կենալ, որոնք զեսնի վրայ սողալով, ծաղիկների վրայ
եղած ցօղն են լիւում ու պտուղներով կերակրվում:
Մէկ օր էս օձերից մէկը մի ծառի վրայ մի թռչունի
բուն է տեսնում և գլուխը առաջ է քաշում, որ
տեսնի՝ թէ մէջը ինչ կայ: Բնի մէջ մի փոքրիկ կա-

պուտ ձու է տեսնում և ցողն կաթիլ կարծելով՝ սկսում է լիկել և կոտրում է ձուն: Էս միջոցին վրայ է հասնում թռչունը և իր ձուն կոտրած տեսնելով՝ մի էնպիսի ձէն է բարձրացնում, որ ձգնաւորը իսկոյն գալիս է տեսնելու թէ ինչ է պատահել: Եթէ իմ փոքրիկ օձը շուտով չփախչէր և ինձ մօտ չգար՝ վայն հասել էր նրա օրին: Բարեպաշտ ձգնաւորը պահանջեց ինձանից Էս օձը, որ նրան իր պարտիզում կախ անի, ուրիշներուն խրատելու ու զգուշացնելու համար: Էս վճիռը ինձ շատ արտմեցրուց, ինչու որ էն փոքրիկ օձը ինձ շատ ծառայութիւններ էր արել, ինչպէս դեսպան: Խեղճը դողալով մտիկ էր տալի ինձ, որ իմանայ թէ ես ինչ կանեմ: Ասացի նրան որ շապիկը հանի, նա էլ իսկոյն կատարեց հրամանքս և ետոյ հրամայեցի որ էն շապիկը ձգնաւորի պարտիզն ցանկի վրայ կախ անեն: Նարազան տեսնելով, որ պատիժը Էնպէս շուտ կատարուել էր՝ շատ ուրախացել էր: Բայց թռչունը էտուրով չբաւականացած ու կամենալով իր վրէժը հանել, օձի աչքերը փորելով՝ տեսաւ իմ խաբէութիւնը և յայտնեց Նարազային: Նարազան իսկոյն ճանապարհ էր ընկել ինձ գտնելու: Ես էս քարի վրայ պառկած քնած էի և հակառակի պէս էլ իմ պահապան օձերը մօտս չէին: Յանկարծ մէկ ոտի ձէն

զարթացրեց ինձ: Աչքս որ բաց արի ու Նարազայի բարկացած երեսը տեսայ՝ լեղիս պատուեց—մնացի անշարժ, փիտացած: ձգնաւորը սարսափելի ձէնով ասաց ինձ. «Քո խաբէութենի համար պէտք է պատժուիս դու էստեղ. էս քարի վրայ պէտք է անշարժ մնաս և կրակի մէջ տանջուիս, մինչև որ մի մարդ գայ, որն իրանից փախչում ու ցանկանում լինի իր կերպարանքը փոխել և եթէ նա կրակի մէջ անցկացած քեզ մօտ գայ ու կրակի մէջ կանգնած քո պատմութիւնը լսել կարողանայ, դու էն ժամանակ կազատուիս քո չարչարանքներից, Էնպէս էլ նա: Բայց որ դու քու ազատողին կանչել կարողանաս, իմացիր՝ որ նորա անունը Նալայ թագաւոր է: Նարազան հեռացաւ թէ չէ՝ էս սարսափելի կրակը, որի մէջ դու ինձ հիմի տեսնում ես, երկրի ճեղքերից սկսեց դուրս գալ և ինձ ամեն կողմից պատեց: Էս կրակումը ես երկու անգամ եօթը տարի է՝ որ անց եմ կացնում ժամը մէկ անգամ կանչելով, Նալայ թագաւոր, գալիս ես արդեօք քո ցաւերով իմ ցաւերից ինձ ազատելու: Ինչպէս էլ դու լսեցիր և քեզանից փախչելով ինձ մօտ եկար: Եւ օձերը ինձ միշտ համբու էին բերում քու մասին և իրանք էս կրակի մէջ

էրվում: Օրհնուիս դու, քնջ Նալայ, արի դուրս
տար ինձ էս կրակից:

Էս խօսքերից ետոյ Քարբոտաքայ օձերու թա-
գաւորը էնպէս փոքրացաւ և փաթթուեցաւ ինչ-
պէս մէկ մատանի: Նալան էլ նրան իր մատումը
դրեց և կրակիցը դուրս տարաւ. կրակն էլ Նալայի
ոտներին տակը աներևութացաւ: Էսպէս եկաւ Նալան
էն աղբիւրի մօտ, որից որ փոքր ինչ առաջ իր պտու-
կերից վախեցած՝ փախել էր: Էս տեղ օձերու թա-
գաւորը իր էնքան տարուայ ծարաւը կոտրելու հա-
մար սկսեց ջուր խմել և կամաց կամաց մեծացաւ և
էլն իր ահագին մեծութիւնը ընդունեց և ասեց
Նալային,

—Քեզ շնորհակալութիւն անելուց ու վարձատրե-
լուց առաջ կամենում եմ, որ դու իմ ատամները հա-
մարես, որ իմանամ էն սարսափելի կրակի մէջ ա-
տամներս ամրոջ են մնացել թէ չէ:

Նալան սկսեց համարել—մէկ, երկու, երեք,
չորս, հինգ, վեց, եօթը, ինն: Հիմիկ Քարբոտաքան
դուաց. «Քաս ութը»: Նալան ութը էնդուր համար
չլսեց, որ քարբոտաքան ութը համարելու ժամա-
նակ նրան կծել էր և հենց էտ ժամանակ էլ Նալան
օձի վզի վրայ եղած հայելիի նման վահանի մէջ տե-

սաւ իր կերպարանքի տեղ մի ուրիշ սարսափելի ու
տգեղ կերպարանք: Օձերու թագաւորն էլ ասաց նրան.

—Ուղածդ կատարուեցաւ—յօրէս ի դէնը դու
քու կերպարանքի տեղ ուրիշը կունենաս, բայց քեզ
կմնան էն ընծաները, որոնք դու աստուածներից ստա-
ցար քու հարսանիքի օրը. էնպէս էլ քու ձի քշելու
և կերակուր եփելու արհեստը: Հիմիկ զնա դու Ռու-
տիփերն թագաւորի մօտ ծառայութիւն խնդրիր, ա-
սն նրան, որ դու կառավար Վահուկան ես և կարող
ես 100 մղոն մէկ օրուան մէջ զնալ: Թագաւորը քեզ
անպատճառ կ'ընդունի իր մօտ, պատճառ որ նա
կկամենայ քեզանից էտ արհեստը սովորել, բայց դու
էլ կարող ես նրանից համարելու և զար գլորելու ար-
հեստը սովորել, որն որ նա շատ լաւ է իմանում: Էս-
տոնք սովորելուց ետոյ՝ եթէ դու կամենաս քու սեպ-
հական պատկերը ստանալ՝ մտիկ արն էս վահանի
վրայ՝ միտդ բերելով ինձ և էս օրուան օրը: Էս վա-
հանը որ մօտդ ունենաս, քեզանից օձերը կվախենան.
էնպէս էլ խորամանկութիւնը, չարութիւնը ու դա-
ւածանութիւնը: Էսպէս խօսելով տուեց օձերու թա-
գաւորը Նալային իր կուրծքի վահանը, որի մէջ Նա-
լան իր փոխուած պատկերն էր տեսել և աներևո-
թացաւ Նալայի աչքից:

Նալան տասն օրից ետոյ հասաւ Այեօղիայ քաղաքը: Ռուսիփերն թագաւորը, որն որ ձի քշելու արհեստը շատ սիրում էր, ուրախութենով վարձում էր լաւ կառավարներ: Էս պատճառով իսկոյն ընդունեց Նալային և նրան իր ունեցած ճարտարութենի համար իր ողջ կառավարներու և ձիաներու վրայ գլխաւոր կարգեց: Էստեղ Նալան իր վաղուցուան ծառայ Վարչնէային տեսաւ, բայց սա իր պարտնին հիմիկուան ծառայական գրութենի մէջ չճանաչեց:

Էս միջոցում Բիմա թագաւորը ոչ մի բան չէր ինայել իր սիրելի Գամահանաու բնակութենի տեղը գտնելու համար: Էտուր համար նա բոլոր Բրամանները գէս ու գէն էր ուղարկել նրան պտուելու, գրտնողին հազար տաւար և մի քաղաքի տեղի չափ տեղ խոտանալով: Էս Բրամաններից մէկը, Զուգէայ անունով, շատ ՚ի զուր պտուելից ետոյ, մէկ թագաւորական տօնախմբութենի օր իր պառածին տեսաւ և յարմար ժամանակ էր պառում, որ նրան մօտենայ: Եւ երբ որ նա կանանց առաջիւր ասեց Գամահանաուն, որ ինքը Բրաման է և նրա եղբօր բարեկամը, առաջարկելով նրան իր ազգականներու մօտ ետ դառնալ, մի արտասուքի գետ սկսեց վազել Գամահանաու աչքերից: Հարցրեց իր որդկերանց, ազգականներու

և բարեկամներու որպիսութիւնը և իր կարօտութիւնն էլ չէր կարողացել զսպել: Մերունի թագահին ուրախութենից ու զարմանքից ռափ վրայ չէր կարողանում կանգնել, պատճառ որ Գամահանաին իր սիրելի քրոջ աղջկէն էր և նա շտապով իր Սունանդայ աղջկայ հետ գնաց Գամահանաուն իրանց ազգականութիւնը յայտնելու: Էս երեք կնկտերքը մէկ մէկու ճառով ընկան՝ ուրախութենի արտասունք թափելով: Գամահանաին խօսք չէր գտնում, որ իր շնորհակալութիւնը յայտնէ, իրան էնպէս լաւ ու սիրով ընդունելու համար: Բայց հիմիկ Գամահանաու սիրտը սաստիկ դէպի իր հայրենիքն էր քաշում: Թագաւորական ընտանիքը նրան օրհնելուց ու սիրով բարեւելուց ետոյ՝ ճանապարհ դրեց արագընթաց ձիաներով և ապահով պահպաններով:

Տանը նրան մեծ հանդիսով ընդունեցին. նա էլ իր որդեցը ու սիրականներին տեսնելից ու աստուածներուն զոհ մատուցանելուց ետոյ՝ յայտնեց իր մօրը, որ նա հանգստանալ չէ կարող, մինչև որ Նալային չգտնէ, որն որ գուցէ հիմի էլ տարաբաղտութիւնների մէջ է գտնվում: Նրա հայրը էլ ը բրամաններուն հաւաքեց: Գամահանաին ասեց նրանց, որ գնան Նալա-

յին պատեն ու ամենայն տեղ, ուր որ նստեն ու վերկենան էս խօսքերը ասեն.

Խաղացող, ո՞ր ես զու գնացել,

Ցաւդ ու կէս շորս հետդ տարել:

Եւ ինչ տեղ որ մի մարդ սրա վրայ ձեզ մի պատասխան տայ, նրան լաւ քննեցէք, ով և ուր էլ լինի և ինչ որ նրանից լսէք՝ ինձ շուտով խնայ արէք:

Բրամանները էս խօսքերից ետոյ ճանապարհ ընկան և ցրուեցան աշխարհի ամեն կողմ: Ամեն տեղ քաղաքներում, գեղերում, խրճիթներում և անապատներում, ամեն մարդու առաջև իրանց հրամայած խօսքերն ասելով: Բայց իզուր—ոչ ոք ուշադրութիւն չէր դարձնում էս խօսքերի վրայ: Աերջապէս Բրամաններից մէկը, Փարնադայ անունով, Այիօզիայի Աուտեփերն թագաւորի մօտ գնաց: Սրա առջևն էլ ասեց սա էս խօսքերը, բայց ոչ նրա վրայ և ոչ էլ նրա պալատականների վրայ ազդեցութիւն չունեցան էս խօսքերը: Փարնադան պալատից դուրս գալու ժամանակ նախադաւթներում մի կարճ կռնէրաւոր ագեղ մարդու պատահեցաւ, որին որ էս խօսքերը ասաց.

Խաղացող, ո՞ր ես զու գնացել,

Ցաւդ ու կէս շորս հետդ տարել:

Լսելից ետոյ, արտասունքից խեղդուած ձայնով ասեց.

— Դորա պէս բարի ու ազնիւ կինը նրա վրայ բարկանալ չէ կարող, որն որ ինքը տարաբաղտութենից ու քաղցից տանջուած, վերջին ծածկոյթը կորցրած, անմիտ ու կուրացած ժամանակը դրան մէնակ անտառումը թողեց. դրա սուրբ սիրտը, դրա բարեպաշտ հոգին իր ամեն ցաւը կմոռանայ, որն որ դա նրանից կրեց, եթէ նրա ցաւը ու տանջանքը տեսնի:

Բրամանը էս լսեց թէ չէ, խսկոյն ճանապարհ ընկաւ Գամեսանտուն յայտնելու: Սա բրամանի խօսքերից խնայաւ, որ էս մարդը պէտք է անպատճառ Նալան լինի: Էտ պատճառով խնդրեց իր մօրը մի խորամանկութենի մէջ օգնական լինելու, որն որ նա կամենում էր գործ գնել էն մարդուն, որ անպատճառ Նալան պէտք է լինի՝ իր մօտ բերելու համար: Մայրը համաձայնեց և Գամեսանտին էլ ուղարկեց Սուզեվայ բրամանին կանչելու, որ իրան գտել էր և որն որ շատ բարեպաշտ ու ազնիւ մարդ էր և իր եղբայրներու բարեկամ: Նրան Գամեսանտին առաւել էնդուր համար էր ուզում, որ իր ու Նալայի գոնողը միեւնոյն մարդը լինի, բայց Փարնադային էլ ինչպէս հարկն էր վարձատրեց: Սուզեվային ասեց Գամեսանտին:

— Գնահատուփերն թագաւորի մօտ և ասան Այտօղիայի թագաւորին, իբրև թէ պատահմամբ, Դամանանտին Բիմայի աղջիկը, երկրորդ անգամ պիտի իրան փեսայ ընտրի, պատճառ որ նա կարծում է թէ իր առաջին մարդուն էլ գտնել չի կարող, ասան որ անթիւ թագաւորներ ու թագաւորի որդիք գալիս են էստեղ և երբ որ Բիտուփերն քեզ հարցնէ, թէ երբ պիտի լինի էս, դու զարմացիր որ նա չէ իմանում, ու ասան թէ ընտրութիւնը վաղը պէտք է լինի, թագաւոր, եթէ դու էլ կամենում ես էստեղ լինել էս քեզ դժուար չի լինի, ինչու որ դու էսպիսի կառավար ունիս, որ 100 մղոն օրուան մէջ անց է կենում: Թէ ուզում ես, ուրեմն շտապիր, որովհետև ընտրութիւնը առաւօտը վաղ պիտի լինի: Դամանանտու ցանկութիւնը էսպէս է, ինքն է ինձ, ասել: Սուգեփան շտապով գնաց Դամանանտու հրամանը կատարելու և էնպէս արեց, ինչպէս էլ իրան ասած էր: Բիտուփերն թագաւորը նրա պատմածը որ լսեց, իր գահից վեր թռաւ, հրամայեց Վազուկային կանչել և ասեց նրան սիրով ու գուրգուրանքով. «Ըն ուզում եմ Վիդարաբայ գնալ, ուր որ վաղը առաւօտը Դամանանտին երկրորդ անգամ պիտի իրան փեսայ ընտրի, հիմիկ կարող ես դու քու շնորհքը ցոյց տալ, իմ

սիրելի կառավար ու մի օրումը 100 մղոն անցկենալ:» Էս ամեն մի խօսքը նալայի սիրտը թրի պէս էր խրվում ու նրան կորստում: չէր իմանում հաւատայ իր ականջին՝ թէ չէ, ինչու որ իմանում էր իր սիրելի Դամանանտու հաւատարմութիւնը: Ինչպէս և իցէ ասեց իր մտքումը. «Կերթամ ճշմարտութիւնը իմանալու»: Ետոյ թագաւորին ասեց. «Աչքիս վրայ, իմ թագաւոր, էս օր և էս քեզ քու ուզեցած տեղը կհասցնեմ» Ետուով գնաց չորս էսպիսի ձի ընտրեց, որոնց էս օրինակ ճանապարհորդութեան մէջ էր գործածում— լրար, դիմացող, զօրեղ, ազնիւ ցեղեց և արագ ինչպէս թռչուն. նա էս յատկութիւնները գաղտնի նշաններով էր իմանում. լծեց նրանցը կառքի առաջ, շուտով Բիտուփերն ու Վարչնէայ կառավարը, նալայի խնդիրքով նստան: Նալան առաջըը նստեց, սանձերը ձեռն առաւ ու ձէն տուեց ձիաներուն. «Կաւ աշխատեցէք, էս օր Վիդարաբայ պիտի հասնենք»: Ձիաները դողալով վեր ընկան գետնի վրայ, բայց նալան նրանցը շուտ վերկացրեց ու քաղցր խօսքերով սկսեց նրանց քշել: Նրանք էլ կարծես գետնի վրայ ոտ չէին դնում— նետի պէս թռչում էին: Բիտուփերն բերանը բաց մնացած՝ մունջ մտիկ էր տալի Վազուկային ու ձիաներուն, բայց Վարչնէան ա-

սում էր իր մարմնը. Աարծեա էստեղ մի բան կայ,
էսպէս ձի քշել միայն նալան է իմանում, բայց էս
մարդը Նալայի նման չէ:» Էսպիսի սաստիկ առաջ վա-
զելուց՝ բարձրացած քամին Ռիտուփերնի վերարկուն
թագրեց, նա էլ ձէն տուեց Նալային, որ ձիաները
կանգնացնի, որ վերարկուն վեր առնի: «Ուշ է, թա-
գաւոր», ասեց Նալան, «վերարկուն մեզանից մի եօթ
մըն հեռու է արգէն: Ռիտուփերն գլուխը շարժ
տալով ասեց. «Ամեն արհեստ մէկ մարդու չէ տուած.
Ես էլ մի լաւ արհեստ գիտեմ. հօրէն էն ծառը չե՞ս
տեսնում: Վիտն քանի տերև է նրանից վեր ընկել—
ասէ՛ս ասեմ՝ քեզ. 202. ու պտուղներից հարիւր ու
մէկ, բայց ողջ ոստերու ու ճիւղերու վրան կան 5
միլիոն տերև, իսկ պտուղ երկու հազար հարիւրից
հինգ պահաս:» Նալան կառքը կանգնացրեց և ասեց.
«Անհասկանալի է ինձ քու ասածը, ես պէտք է ինքս
համարեմ, որ հաւատամ, թող Վարչնէան մինչև իմ
համարելը՝ սանձը բռնի:» Նալան սկսեց համարել
պտուղները՝ տեսաւ որ ուղիղ է: «Քաւահան է» ասեց
թագաւորը, «էս հօ տեսար», Բայց Նալան կառքից
վէր եկաւ ու շարունակեց համարելը ու թագաւորին
ասեց, որ առանց նրան գնայ Վիդարաբայ, որ նա
տերևներն էլ համարի, բայց Ռիտուփերնի սիրտը

պատուվում էր, տեսնելով որ էսպիսիով ժամանակին
չի պիտի հասնի տեղը. խոստացաւ նրան ամենայն
բան, ինչ որ նա կամենում էր, միայն թէ շուտով
նստի ու նրան արեւը մէր մտնելից առաջ Վիդարա-
բայ հասցնի: Նալան համաձայնեցաւ էն պայմանով,
որ Ռիտուփերն նրան զար գլորելու արհեստը սովորցնէ
և ինքն էլ խոստացաւ նրան ձի քշելը սովորցնել: Թա-
գաւորը կամայ ակամայ համաձայնեցաւ ու սովորցրեց
Նալային էտ արուեստները: Նալան որ էտ ար-
հեստը սովորեցաւ, Քալի չար ոգին նրա միջից
գտնու եկաւ ու մտաւ էն ծառը, որի տերևները Նա-
լան շուտով համարեց ու տեսաւ, որ Ռիտուփերնի
ասածը ուղիղ էր, բայց ծառը չորացաւ, ինչու որ չար
ոգին նրա մէջ էր մտել: Նալան հեշտացած ու հան-
գատացած կառքը նստեց, որն որ իր սլաքի նման ըն-
թացքը շարունակեց ու զեռ արեգակով Վիդարա-
բայ հասաւ: Սրանք որ մօտենում էին, Դամեանն-
աին լսեց կառքի զրդուալը ու ձիաներու օտի ձայնը.
նրա սիրան էլ վկայում էր իր մարդու մօտենալը, մա-
նաւանդ նա գիտէր, որ Նալայից զատ ուրիշը էտպէս
քշել չէր կարող: Շուտով վագեց պալատի կառքը,
բայց նորա տեղը միայն թագաւորին, Վարչնէաին,
որին որ ձանաչում էր, ու մի աղեղ մարդ տեսաւ:

Նալան չէր էն կառավարը: Գամեանտու ու Նալայի ձիաներն էլ որ լսեցին կառքի ծանօթ ձայնը՝ ուրախութենից սկսան խլիւնջալ: Ռիտուփերն, որ դէս ու դէն մտիկ արեց ու ոչինչ պատրաստութիւն չտեսաւ, իմացաւ որ խաբուած է, բայց էլի շուտ խելքը գրելին հաւաքեց: Բիմա թագաւորը նրան ողջունեց ու հարցրեց՝ թէ ինչո՞ւ համար է աշխատել և էպրան հեռու տեղ եկել: Ասեց նրան. «Քու անողջութիւնը իմանալու համար» Սա, զորդ է, կասկածում էր, բայց էլի հեռուից եկած հիւրին սիրով ընդունեց ու ասեց, որ իր ապարանումը ինչ կերպի իրան յարմար կը թուի, էնպէս հանգստանայ: Գամեանտին իր հաւատարիմ աղախնուն ասեց, որ գնայ կառավարի հետ խօսի ու նրան էն Բրամանի ասած խօսքերը ասի: Սրան էլ Վազուկա-Նալան մի և նոյն պատասխանը տուեց: Աղախինն էլ յայտնեց էտ Գամեանտուն: Սա մի խորը ախ քաշեց ու ասեց. «Ճշտ իմ մարդն է, բայց կերպարանքը իրանը չէ. գնա էլի ու լաւ նրա ամէն մէկ շարժումնքը տեսղէ. աշխատիր որ նրան, երբ որ իր թագաւորի համար կերակուր լինի եփում, ոչ ջուր տան և ոչ կրակ:» Բայց շուտով աղախինը եկաւ ու զարմացած պատմեց իր տիկինին՝ որ նա էն մարդու մէջ զարմանալի նշաններ էր տեսել—առանց

կռանալու ամէն դռնի մէջ անց է կենում, ասում էր, ինչպէս էլ փոքր դուռ լինի, դուռը բարձրանում է նրա առաջը. մէկ աչքը որ մի դատարկ ամանի մէջ է գցում, ջուրը սկսում է եփ գալ. արեգակի մէջ յարդ է վառում ու մէկ թուամս ծաղիկ, որն որ դեանից վեր առաւ, սկսեց նրա ձեռքում նորից ծաղիկել: Հաւատա՞ ինձ, տիկին, էստոնք ես իմ աչքովս եմ տեսել:

Գամեանտին ուրախացած էս համբաւից ասեց.
— Նա է նա, էլ չեմ կասկածում: Էտոնք աստուածներու տուրքերն են, որոնք նա իմ հարսանիքի օրը ստացաւ. գնա և նրան իմ մօտ բեր:

Կառավարը, որ նրա առաջ եկաւ, ասեց նա. «Վահուկա, տեսել ես դու արդեօք քու օրումը մի մարդ, որն որ իր քնած կնկան անտառումը մէնակ թողեց, երբ որ կինը ուզում էր նրա հետ ամեն ցաւ ու կսկիծ բաժանել: Նալան պատասխանեց.

— Իմացիր, Գամեանտի, քու մարդը, որ իր թագաւորութիւնը ասնուլ տուեց ու իր ուխտը մոռացած՝ քեզ մէնակ թողեց ու քեզնից փախաւ, էտ Նալայ թագաւորի շնորհքը չէր, այլ Քալիներ, որ նրա սրտումը բուն էր դրել: Բայց ասա՞ դու ինձ, ի՞նչպէս կարող է մի ազնիւ ու անմեղ կին, որն որ

աստուածներն միջեց իրան մի մարդ ընտրեց, որն որ իր մարդուն ամենամեծ տարաբաղտութիւններու մէջ հաւատարիմ մնաց, ի՞նչպէս կարող է էլն երկրորդ անգամ պատկուել ու աշխարհ մտնել:

Պատմեանսին ասեց նրան դողալով, որ ինքը անմեղ է և պատմեց նրան իր խորամանկութիւնը, որ ինքը գործ էր դրել նրան իր մօտ բերելու ու դանտելու համար և վկայ կանչեց օդը և երկնի աստղերը: Յանկարծ օդը շնչալով Նալայի ականջովը անցկացաւ ու ասաց նրան. «Պատմեանսին միշտ քեզ հաւատարիմ է եղել, նրա սիրտը սուրբ է և անարատ, ինչպէս արեգակի լոյսը. մենք տարերքներս միշտ նրա մօտ էինք, ինչ որ դու նրանից հեռացել ես, ուրեմն մօտեցիր նրան, ինչպէս հարկն է: Էս ժամանակ մի ձայն բարձրացաւ, որ նման էր աստուածային փողերու ձայնին. սենեակը լցուեցաւ անուշահոտութեանով և էս շատ ժամանակ մէկ մէկից հեռու եղած, ծանր փորձուած ու նորից միաւորած մարդու կնկայ վրայ մի ծաղիկէ անձրև եկաւ: Նալան և Պատմեանսին զարմացած մտիկ էին տալի էս հրաշքին: Էս ժամանակին Նալայի միտն եկաւ օձերու թագաւորի ասածն և մտիկ տուեց նրանից ստացած հայելու նման Վազանին և փոխարկուեց յանկարծ և իր իսկական

պատկերը ստացած կանգնած էր Պատմեանսու առաջը, որն որ էս տեսնելով՝ ծիկայ տուեց ուրախութեանց և ընկաւ նորա զիրկը: Ուրախութեան արտասուները վազեցին Նալայի աչքերից, երբ որ Պատմեանսին նրա երեխանցը բերաւ նորա մօտ. գրկեց նա նրանցը և անհամար համբոյրներով ծածկեց նոցա երեսն ու գլուխը: Իրան թագաւորը և նորա կինը ուրախութեանով ընդունեցին իրանց փեսին. Էսպէս էլ Պատմեանսու եղբայրները և մի հարսանիքից էլ աւելի հանդէս սարքեցին: Ողջ քաղաքը զարդարեցին պսակներով, դրօշակներով և ամենքը ուրախանում էին, նաև Ռիաուփերն թագաւորը, որին որ Նալայ թագաւորը, ինչպէս խոստացել էր, ձի քշելու ու կռք կառավարելու արհեստը սովորցրեց. շնորհաւորում էր նրանց բազաւորութիւնը և նրանց դաշակիցը դառաւ և Նալայից սովորած արհեստով մի օրումը իր հեռու երկիրը վերադարձաւ: Բայց էսպէս մէկ ամիս ուրախութեանով անցկացնելից ետոց, վերկացաւ Նալան, վեր առաւ իր հետ վեց փիղ, վեց հարիւր զինուոր, յիսուն ձիաւոր և մի գեղեցիկ կռքում նստեց ու զնաց Փուշքարայի մօտ իր տէրութիւնը ետ տանելու համար:

— Ես էլն հարստութիւն եմ ձարել, ասեց նա իր

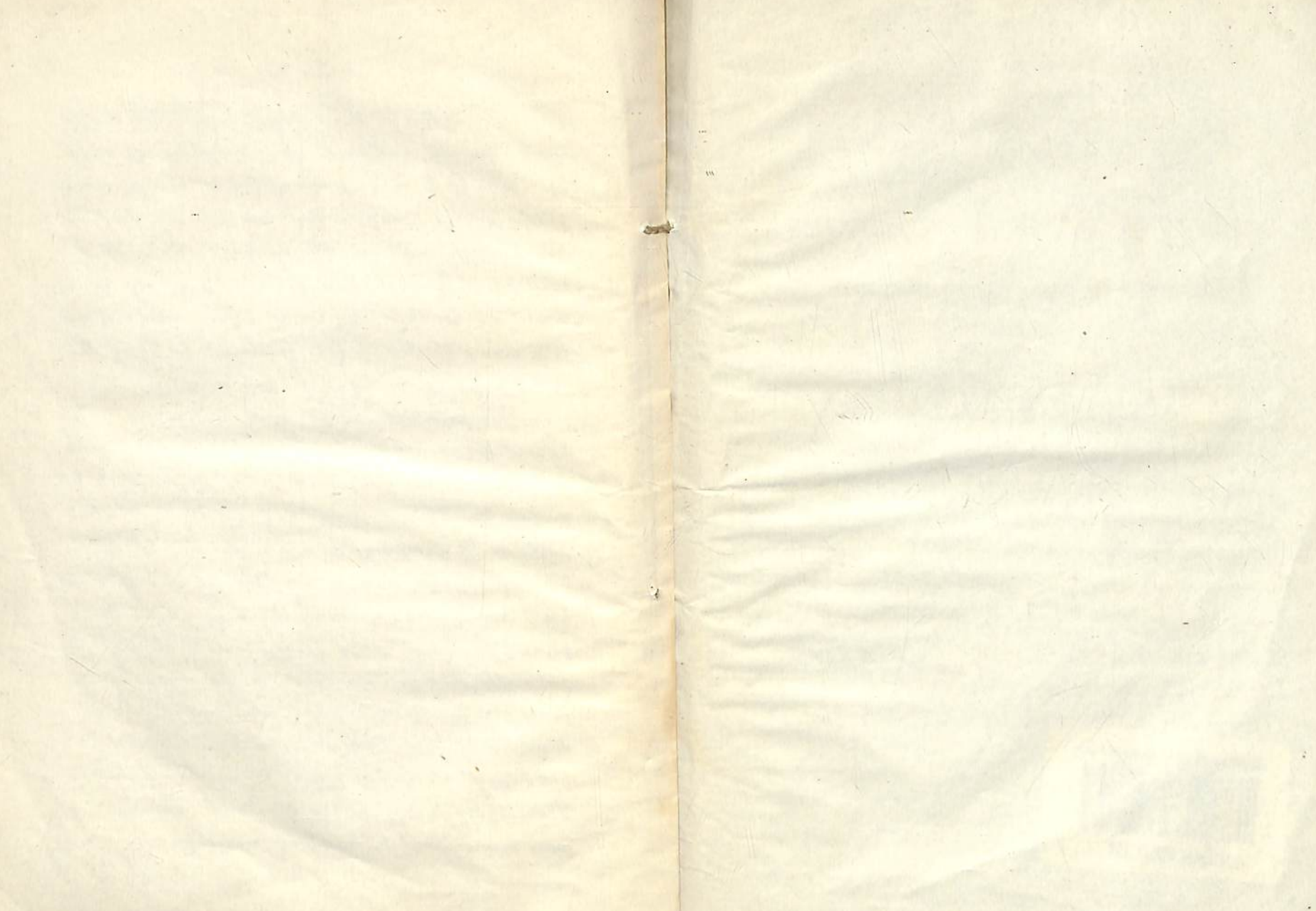
եղբորը, կամենում ես խաղալ ինձ հետ, ինչպէս մէկ անգամ խաղում էինք: Ես դնում եմ իմ գլուխը, Գամաեանտունը և ամեն բան, ինչ որ ունիմ: Դու էլ վեր արի քու գլուխը և քո ողջ տէրութիւնը՝ ողջ մէկ զար գլորելու վրայ: Կամ եթէ սրիդ աւելի ես հաւատում քան թէ զարերուն, թող մենամարտութիւնը և կռիւր վճռէ բանը: Ծէսը և պարտաւորութիւնը հրամայում է, որ տանողը տանուլ տուողի առաջարկած խաղը չը ետ դարձնէ: Եւ ինձ կվայելէ աշխատել իմ կորցրած ժառանգութիւնը կրկին ձեռք բերել:

Փուշքարան իր բաղդով կուրացած՝ իսկոյն համաձայնուեցաւ և ծիծաղելով ու պարծենալով պատրաստուեցաւ խաղալու: «Խաղանք Նալայ, ոչ ովի հետ ես էնպէս սիրով չեմ խաղում, ինչպէս քեզ հետ, Նալայ, և ոչ մի տարած բան ինձ էնպէս քաղցր չէ, ինչպէս քեզանից տարածը:» «Խաղանք», կրկնեց Նալան՝ իր բարկութիւնը թագցնելով, «աւելի լաւ է խաղալ, քան թէ դարդակ խօսել:» Եւ առաջի զար գլորելումը յաղթուեցաւ Փուշքարան: Նալան կրկին իր հօրական ժառանգութիւնը յետ ստացաւ և էլի Նիշադայի իշխան դառաւ, ինչպէս առաջ: Եղբօրն ապա նա.

— Դու հիմիկ իմ ձեռը ընկար, բայց ուրիշի մեղքի համար ես չեմ կամենում քեզ պատժել, պատճառ որ Քալին էր և ոչ դու, որն որ ինձ իմ թագաւորութենից զրկեց: Ետուր համար գնա էլի քու սեպհական երկիրը. ամեն բան ինչ որ վաղ քոնն էր՝ թող նում եմ քեզ ապրիւր էնտեղ հարիւր տարի ուրախ ու բաւական. ես միշտ քեզ սիրող եղբայր կլինիմ, ինչպէս առաջ էի: Փուշքարան շարժուած իր եղբօր մեծահոգութենից՝ բռնեց նրա ձեռը ու ասեց.

— Ապրիս անթիւ տարի ուրախ ու բաղդաւոր, և երդում կերաւ յաւիտեան նրա բարեկամը լինել. նրան և Գամաեանտուն ցանկանում էր նա օրհնութիւն և բաղտաւորութիւն և իրան էլ բաղտաւոր էր համարում, որ իր առաջուայ վիճակն է ետ դառնում, պատճառ որ իր հարուստ ու անօրէնք ստացած վիճակում երբէք նա հանգստութիւն ու բաղտաւորութիւն չէր տեսել: Եսպէս քաղցր բաժանուեցան նրբանք մէկ մէկուց: Անսահման էր ժողովրդի ուրախութիւնը երբ որ օրինաւոր թագաւորը իր կնկանով մտաւ իր երկիրը: Բաղտաւոր ու իր հպատակներու երջանկութեան համար իշխում էր Նալան՝ մինչև խոր ծերութիւնը և երբէք չէր մոռանում աստուածներուն պատարագով և աղօթքով պաշտելու:

« Ազգային գրադարան

NL0383665

1426